
Ronde 3

Evelien Gheeraert & Lieve Van Severen
Odisee
Contact: evelien.gheeraert@odisee.be
lieve.vanseveren@odisee.be

Effectief lees- en schrijfonderwijs aan 6-jarigen

1. Inleiding

Het leesvaardigheidsniveau van de Vlaamse leerlingen daalt (Denies e.a. 2023). Inzetten op kwaliteitsvol leesonderwijs is een absolute noodzaak. Leerkrachten kunnen door een effectieve didactiek namelijk écht het verschil maken (Denies e.a. 2023; Hebbrecht & Vansteelandt 2023; Tiebout e.a. 2023). Leesvaardigheid is ruimer dan technisch lezen. Toch is technisch lezen een fundamentele component, die de leesvaardigheid beïnvloedt (Eskes 2020; Tiebout e.a. 2023).

De basis voor een goede leesstart wordt in de kleuterschool gelegd (Tiebout e.a. 2023; Trioen e.a. 2021). Daarom werd binnen het praktijkgericht wetenschappelijk onderzoeksproject ‘Klank-Klaar voor de leesstart’ (2019-2022) de taaldidactiek ‘Kaatje Klank’ ontworpen, om in de kleuterschool op een speelse, doelgerichte en systematische manier in te zetten op voorspellers van het latere technisch lezen: ‘fonemisch

bewustzijn', 'actieve letterkennis' en 'invented spelling'. Tijdens dit onderzoeksproject stelden we pijnpunten vast bij de overgang van het voorbereidend technisch lezen in de kleuterschool naar het aanvankelijk lezen in het eerste leerjaar (groep 3). Daarnaast merkten we dat (zorg)leerkrachten van het eerste leerjaar (groep 3) vragen en twijfels hadden over de aanvankelijke leesdidactiek. Daarom ontwikkelden we een vervolgtrajec met een professionaliseringstrajec 'Kaatje Klank in het eerste leerjaar' (2022-2024).

2. Professionaliseringstrajec 'Kaatje Klank in het eerste leerjaar'

Het professionaliseringstrajec 'Kaatje Klank in het eerste leerjaar' werd uitgewerkt met en voor (zorg)leerkrachten van het eerste leerjaar (groep 3), met het oog op het realiseren van effectief en efficiënt aanvankelijk leesonderwijs voor elke leerling. Bij het ontwerp werd rekening gehouden met de kenmerken van een effectief professionaliseringsinitiatief (Merchie e.a. 2016).

Het trajec werd tijdens het schooljaar 2022-2023 ontwikkeld en proefgedraaid in negen Vlaamse en Brusselse proefklassen met diverse klassamenstellingen. We organiseerden voor alle proefklassen samen een startworkshop en twee momenten om expertise met elkaar te delen en elkaar te inspireren. Daarnaast brachten we, in de loop van het schooljaar, aan elke proefklas twee klasobservaties, met een aansluitend reflectiegesprek.

'Kaatje Klank in het eerste leerjaar' focust voornamelijk op technisch (aanvankelijk) lezen, zonder de andere componenten van leesvaardigheid uit het oog te verliezen. Op basis van literatuurstudie, klasobservaties en gesprekken met (zorg)leerkrachten eerste leerjaar (groep 3) en leesonderwijsexperten werden drie focussen voor dit professionaliseringstrajec geconcretiseerd:

- een doorgaande leeslijn;
- effectief en efficiënt aanvankelijk lezen;
- functioneel schrijven.

3. Focus 1: een doorgaande leeslijn

Voor alle leerlingen is het van belang om in een doorgaande lijn expliciete en systematische aandacht te besteden aan geletterdheid: van in de kleuterschool tot in de vroege jaren van het lager onderwijs. Zeker voor risicolezers is dat essentieel (Trioen e.a. 2021).

We ontwikkelden sjablonen om (zorg)leerkrachten van de kleuterschool en van het eerste leerjaar (groep 3) te laten uitwisselen over de leesdidactiek en het leesprofiel van (risico)lezers: 'technisch lezen', 'leesbegrip', 'leesmotivatie' en 'leesgedrag' (Hebbrecht

& Vansteelandt 2023). Met deze sjablonen faciliteerden we tweerichtingsverkeer over verschillende aspecten van leesvaardigheid tussen de kleuter- en de lagere school.

Quote leerkracht proefschoon: *“Door uit te wisselen met mijn collega van de kleuterschool kwam ik een aantal populaire boeken van mijn klas op het spoor. Ik gaf ze ook een plaats in mijn boekenhoek. Ik las eruit voor. Voor de leerlingen was het boek een stimulans om te leren lezen”*.

4. Focus 2: effectief en efficiënt aanvankelijk lezen

Leerlingen effectief en efficiënt leren lezen vergt veel didactische kennis van de (zorg) leerkracht (Eskes 2020; Schraven 2022). We formuleerden tien in de praktijk toepasbare *evidence-based* principes voor effectief en efficiënt aanvankelijk lezen.

1. Verwoord je leerdoel(en) expliciet en concreet. Maak eventueel gebruik van een doelenkaart. Blik ook terug op je leerdoel(en) (Eskes 2020; Malfait 2020).
2. Zet in op sterke klank-tekenkoppelingen via een vast, terugkerend verloop. Verken de klank-tekenkoppeling die centraal staat alzijdig (Geudens e.a. 2017).
3. Kraak de code. Lees, na het aanbrenge van de nieuwe klank-tekenkoppeling, met een woorden met de nieuwe letter in combinatie met de reeds gekende letters (Tiebout e.a. 2023)
4. Lees elke les op letter-, woord-, zins- en bij voorkeur ook op tekstniveau. ‘Connectrijtjes’ zijn effectiever dan klassieke ‘wisselrijtjes’ door de onvoorspelbare wissels (Van den Broeck 2018).
5. Organiseer dagelijks nog (minstens) een extra (vakoverschrijdend) leesmoment op tekstniveau. Kies ook bij startende lezers voor rijke teksten. Blijf dagelijks voorlezen (Denies e.a. 2023; van Koeven & Smits 2020).
6. Zorg voor voldoende herhaling (automatisering/inslijpen). Kies voor stimulerende werkvormen die ervoor zorgen dat alle leerlingen tegelijk actief lezen, dus met weinig wachttijd (Eskes 2020).
7. Lezen en spellen versterken elkaar. Zet dagelijks in op spelling via een vast verloop: letters, woorden (en zinnen) met de gekende klank-tekenkoppelingen. Lees de geschreven letters, woorden en zinnen vervolgens hardop (Schraven 2022; Tiebout e.a. 2023; Trioen e.a. 2021).
8. Zet in op ‘hardop denkend modelgedrag’: verwoord stapsgewijs hoe jij lezen en spellen aanpakt. Maak ook gebruik van ondersteunende stappenplannen. Geef concrete feedback (Malfait 2020; Schraven 2022; Tiebout e.a. 2023; Trioen e.a. 2021).
9. Organiseer dagelijks talige tussendoortjes om de complexere klankbewustzijnsvaardigheden te oefenen: ‘auditieve analyse’ en ‘manipulatie’ (klanken weglaten, toevoegen of vervangen) (Van den Broeck 2018; Tiebout e.a. 2023; Trioen e.a. 2021).
10. Durf in de methode keuzes te maken over wat ertoe doet en wat minder belangrijk is. Ga na welke principes al vertaald werden in jouw leesmethode. Zet extra in op

de principes die nog niet (voldoende) aan bod komen. Geef altijd voorrang aan lezen. Toets extra materiaal af aan de principes (Eskes 2020; Gijssel 2016; Vernooy 2012).

We gebruikten deze principes als kijkkader bij de klasobservaties. Tijdens het reflectiegesprek werden sterke aanpakken bekrachtigd en concrete suggesties ter verbetering geformuleerd.

Quote leerkracht proefschool: *“Ik leerde welke activiteiten interessant zijn als tussendoortje. Nu kies ik bewust meer voor spelletjes waarin we spelen met klanken”*.

5. Focus 3: functioneel schrijven

Het leesproces wordt versterkt door tegelijkertijd aan lezen en aan schrijven te werken (Pompert 2022; Tiebout e.a. 2023; Trioen e.a. 2021). Tijdens onze klasobservaties stelden we echter vast dat functioneel schrijven in de praktijk eerder beperkt aan bod komt in het eerste leerjaar (groep 3). Daarom verzamelden we binnen het professionaliseringstraject inspirerende voorbeelden van betekenisvolle, motiverende activiteiten voor het eerste leerjaar (groep 3): schrijfactiviteiten, eventueel gekoppeld aan (voor) gelezen boeken, schrijfactiviteiten binnen andere leergebieden en kansen voor functioneel schrijven tijdens rollenspel. Hierdoor worden de leerkrachten gestimuleerd om functioneel schrijven van bij de start van het eerste leerjaar (groep 3) aan bod te laten komen in de eigen klaspraktijk, aansluitend op het schrijfaanbod in de kleuterschool.

Door deze ervaring rees bij verschillende leerkrachten de vraag hoe ze passende feedback op de schrijfsels van kinderen in het eerste leerjaar (groep 3) kunnen geven. Daarom formuleerden we, op basis van de literatuurstudie en gesprekken met schrijfonderwijs-experten, concrete richtlijnen om waarderende feedback en suggesties ter verbetering te geven.

Quote leerkracht proefschool: *“Heerlijk om die eerste schrijfsels van mijn leerlingen te lezen”*.

6. Conclusie

Met het professionaliseringstraject ‘Kaatje Klank in het eerste leerjaar’ probeerden we in te spelen op een aantal vanuit de onderwijspraktijk vastgestelde hiaten. Dat het professionaliseringstraject zo nauw aansluit bij de praktijk, ervaren de (zorg)leerkrachten van de proefklassen als een sterke troef. Dat illustreren de quotes van de (zorg)leerkrachten van de proefscholen naar aanleiding van het traject.

Op zoek naar meer informatie en inspiratie? Surf dan naar: <https://kaatjeklank.be/aan-de-slag-de-klas>.

Referenties

- Broeck, W. Van den (red.). (2018). *Handboek dyslexieonderzoek: Wetenschappelijke inzichten in diagnostiek, oorzaken, preventie en behandeling van dyslexie*. Leuven: Acco.
- Denies, K., N. Bleukx, L. Pelgrims, J. Laga, K. Van Steertegem, J. Dockx, M. Vanbuel, H. Van Keer & K. Aesaert (2023). 'Leesvaardigheid in het vierde leerjaar in Vlaanderen: Resultaten van PIRLS 2021 in internationaal perspectief'. Leuven: KU Leuven, Centrum voor onderwijseffectiviteit- en evaluatie, KU Leuven. Online raadpleegbaar op: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/progress-in-international-reading-literacy-study-pirls>.
- Eskes, M. (2020). *Technisch lezen in een doorlopende lijn*. Huizen: Pica.
- Geudens, A., D. Stolwijk, E. Van Kerckhove & M. Noé (2017). "Klanken en letters alzijdig verkennen". In: *HJK: De wereld van het jonge kind*, 3, p. 28-31.
- Gijsel, M., F. Scheltinga, M. van Druenen & L. Verhoeven (2016). *Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 3*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Hebbrecht, J. & I. Vansteelandt (2023). *Van leerlingen lezers maken*. Tiel: Lannoo Campus.
- Koeven, E. van & A. Smits (2020). *Rijke taal. Taaldidactiek voor het basisonderwijs*. Amsterdam: Boom uitgeverij.
- Malfait, C. (2020). *Groeien in executieve functies Hoe? Zo!*. Tiel: Lannoo Campus.
- Merchie, E., M. Tuytens, G. Devos & R. Vanderlinde (2016). 'Hoe kan je de impact van professionalisering voor leraren in kaart brengen?'. Brussel: Departement Onderwijs en Vorming.
- Pompert, B. (2022). *Lezen en schrijven doe je samen. Een ontwikkelingsgerichte didactiek voor het lezen en schrijven in groep 3 en 4*. Assen: Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum.
- Schraven, J. (2022). *Zo leer je kinderen lezen en spellen*. Huizen: Pica.
- Tiebout, K., P. Verachtert, A. Geudens, K. Schraeyen, K. Bellens, H. Taelman, M. Trioen, J. Casteleyn, M. Simons & T.F.H. Smits (2023). 'Les in lezen. Inspiratiegids voor effectief leesonderwijs in het kleuter-, lager en secundair onderwijs'. Antwerpen: Universiteit Antwerpen. Online raadpleegbaar op: www.lesinlezen.be.

- Trioen, M., H. Taelman, K. Schraeyen, A. Geudens, L. Missinne, J. Casteleyn, M. Simons & T.F.H. Smits (2021). 'De schijnwerper op taal. Taalondersteuning voor leerlingen die daar extra nood aan hebben'. Antwerpen: Universiteit Antwerpen. Online raadpleegbaar op: www.taaltrajecten.be.
- Vernooy, K. (2012). *Elk kind een lezer*. Antwerpen: Garant.